

УДК 339.5.01:335/359

DOI: <https://doi.org/10.18664/338.47:338.45.v0i64.149789>

АНАЛІТИЧНИЙ ПОГЛЯД НА ЕКСПОРТНІ ПЕРСПЕКТИВИ ОПК УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНОГО РИНКУ ОЗБРОЄНЬ

*Аванесова Н.Е., д.е.н., доцент,
Колодяжна Т.В., старший викладач (ХНУБА)*

Кон'юнктура світового ринку озброєнь в цілому є і у найближчі роки буде залишатись досить сприятливою для України, однак нарощування експорту вимагає прискореного оздоровлення ОПК. Враховуючи зміни світового ринку озброєнь, вітчизняним підприємствам потрібно посилити маркетингові практики, спираючись на цінові переваги, значущість яких підвищилась у більшості регіонів. Удосконалюючи і здешевлюючи існуючі види озброєнь, потрібно сконцентрувати зусилля на розробці нових сучасних зразків. Для нарощування обсягів експорту озброєнь є необхідним перехід до нових моделей постачання, створення поліфункціональних представництв за кордоном, формування цілісної системи військово-технічного співробітництва з включенням у схеми промислової кооперації.

Ключові слова: глобальна економіка, конкурентоспроможність, ринок озброєнь, експортні перспективи, оборонно-промисловий комплекс.

АНАЛИТИЧЕСКИЙ ВЗГЛЯД НА ЭКСПОРТНЫЕ ПЕРСПЕКТИВЫ ОПК УКРАИНЫ В КОНТЕКСТЕ ГЛОБАЛЬНОГО РЫНКА ВООРУЖЕНИЙ

*Аванесова Н.Э., д.э.н., доцент,
Колодяжная Т.В., старший преподаватель (ХНУСА)*

Конъюнктура мирового рынка вооружений в целом и в ближайшие годы будет оставаться достаточно благоприятной для Украины, однако наращивание экспорта требует ускоренного оздоровления ОПК. Учитывая изменения мирового рынка вооружений, отечественным предприятиям необходимо усилить маркетинговые практики, опираясь на ценовые преимущества, значимость которых повысилась в большинстве регионов. Совершенствуя и удешевляя существующие виды вооружений, нужно сконцентрировать усилия на разработке новых современных образцов. Для наращивания объемов экспорта вооружений необходим переход к новым моделям снабжения, создание полифункциональных представительств за рубежом, формирование целостной системы военно-технического сотрудничества с включением в схемы промышленной кооперации.

Ключевые слова: глобальная экономика, конкурентоспособность, рынок вооружений, экспортные перспективы, оборонно-промышленный комплекс.

ANALYTICAL EXPORT OPINION ON THE PROSPECTS OF THE DEFENCE INDUSTRY OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF THE GLOBAL ARMS MARKET

*Avanesona N., doctor of economics, associate Professor,
Kolodyazhna T., senior lecturer (KhNUCA)*

The arms market is one of the most complex sectors of the world economy. The rivalry of individual countries and groups is very acute here: the struggle is not only for individual profits, but also for the military-technical advantage, the long-term binding of the buyer to its technological complex. Acquired ships, aircraft, air defense systems, tanks, artillery systems serve, as a rule, for many years, but eventually require modernization and repair.

The situation on the world arms market in General and in the coming years will remain quite favorable for Ukraine, but the increase in exports requires accelerated improvement of the military-industrial complex. Given the changes in the global arms market, domestic enterprises need to strengthen marketing practices, based on price advantages, the importance of which has increased in most regions. Improving and reducing the cost of existing types of weapons, it is necessary to concentrate efforts on the development of new modern models. To increase the volume of arms exports, it is necessary to switch to new models of supply, to create multifunctional missions abroad, to form an integrated system of military-technical cooperation with the inclusion in the schemes of industrial cooperation.

The solution of these tasks is assigned to the sphere of strategic interaction between the state and the military-industrial complex. The state strategy of structural adjustment of the defense industry is to consolidate the positive trends and transform the complex into an optimal flexible system that can independently develop and adapt to the needs of national defense and world commodity markets. This will allow to solve a number of issues on the formation of effective structures with a high level of strategic management on the basis of the existing scientific, technical, technological, production and financial potential.

Key words: *global economy, competitiveness, arms market, export prospects, military-industrial complex.*

Постановка проблеми та її зв'язки з науковими чи практичними завданнями. Стрімка зміна геополітичної ситуації в світі на початку ХХІ ст., поява нових центрів сили, кожний з яких має власні економічні, політичні та інші інтереси, призводить до зростання напруження у відносинах між країнами, загострення військових конфліктів та появи нових. На сьогодні все більше відслідковується тенденція до нарощування військової потужності в багатьох країнах світу, постійне підвищення військового потенціалу країн-лідерів у виробництві зброї та збільшення імпорту зброї серед країн-споживачів. Україна, маючи потужну військово-

промислову базу також знаходиться у цьому векторі, та незважаючи на внутрішні потреби в озброєнні, все ще залишається в лідерах серед країн-експортерів зброї в світі.

Ринок озброєнь – один з найбільш складних секторів світового господарства. Суперництво окремих країн та угруповань тут є дуже гострим: боротьба точиться не тільки за окремі прибутки, а й за військово-технічну перевагу, тривалу прив'язку покупця до свого технологічного комплексу. Придбані кораблі, літаки, системи протиповітряної оборони, танки, артилерійські комплекси служать, як правило, багато років, однак з часом потребують модернізації та ремонту.

У змаганні за світове чи регіональне лідерство для кожної держави обов'язковим стає вибудовування власної системи самозахисту, для чого вона насамперед має розробити або придбати матеріальну основу її створення – озброєння. Однак нерівність економічних, технологічних та соціально-інтелектуальних потужностей країн саме й визначає їхні можливості щодо виробництва й трансферів зброї. Як результат, спроможність і потреби одних у створенні різноманітних зразків озброєнь зустрічаються з бажанням інших їх отримати. Більше того, часто виробники зброї продукують свій товар у надмірній кількості, що й змушує правлячі уряди його реалізувати. Так установлюється причинно-наслідковий зв'язок між виробництвом зброї, її трансферами та взаєминами в системі міжнародних відносин.

Поступово повторювані операції з купівлі-продажу зброї у такій структурі набувають сталих рис, частоти й подеколи навіть обсягів. Відповідно сукупні попит і пропозиція на продукцію військово-технічного призначення починають безпосередньо впливати на військову могутність держави, що й зумовлює неминучу участь останньої у структурі експортно-імпортних відносин, пов'язаних із продукцією військового призначення, тобто робить державу гравцем на ринку озброєнь.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблематика функціонування ринку озброєнь та тенденцій його зміни розглядається у працях О. Кам'янецької [1], М. Сінгуровського [3], С. Веземана і Р. Веземана [2, 4], Р. Бондарчука [14], В. Горбуліна та В. Шеховцова [15] та ін. Окремі питання забезпечення конкурентоспроможності галузей економіки та підприємств, особливості їх функціонування в глобальній економіці розглянуто у працях В. Диканя [11], Н. Аванесової [12], Т. Колодяжної [13],

Ю. Уткіної [16] та ін.

Виділення невирішених частин загальної проблеми. Не дивлячись на значну кількість праці з організації функціонування ринку озброєнь, на нашу думку, недостатньо пропрацьованими залишаються питання щодо визначення перспектив діяльності ОПК України на світовому ринку озброєнь в умовах глобалізаційних конкурентних викликів.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою статті є визначення експортних перспектив оборонної промисловості України в умовах конкуренції на світовому ринку озброєнь.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ринок озброєнь загалом можна визначити як сукупність економічних відносин між його суб'єктами продажу та купівлі, тобто торгівлі виробленою зброєю всередині держав та на міжнародній арені, що ґрунтується на взаємній згоді, еквівалентності й конкуренції. Та якщо всередині держави й можливо проконтролювати оборудки, пов'язані з торгівлею озброєннями, то на міжнародній арені кожен суб'єкт дбає передусім про свої політичні інтереси, котрі доповнюються ще й меркантильними міркуваннями, адже торгівля зброєю є справою надприбутковою.

Світовий ринок озброєнь – це складна система міжнародних військово-економічних зв'язків. Експортери в даній області мають можливість за допомогою торгівлі зброєю не тільки отримувати прибуток, але і впливати на військово-політичну ситуацію в різних частинах світу, а також політичний курс імпортують зброю країн, утворюючи сукупний потенціал держав-союзників, і проводячи випробування нового озброєння.

Основні особливості світового ринку озброєнь засновані на своєрідній залежності країн-імпортерів від постачальників ОВТ. Країна-покупець стає зацікавлена не тільки в прямих продажах, але і в подальшому обслуговуванні озброєння, постачання боєприпасів,

деталей, запасних частин і т.д. Тому договір на поставку між імпортером і постачальником найчастіше укладається на достатньо довгий термін. Часто торгівля зброєю і військовою технікою ведеться на основі міжнародних угод.

Сьогодні у світі зростає обсяг поставок не тільки готового ОВТ, але і його запасних елементів. Більшу частину становить торгівля ліцензіями на виробництво нової зброї, укладення договорів, які передбачають модернізацію військової техніки, створення інфраструктури з її обслуговування.

Не сама сприятлива економічна обстановка в країнах-імпортерах змушує їх до закуп дешевшого озброєння або брати участь у спільному виробництві. Для отримання поступок їм доводиться погоджуватися на додаткові умови експортерів при пільговому кредитуванні або бартерних угодах.

Міжнародний ринок озброєнь має такі особливості:

- ускладнений контроль за рухом товарів і технологій військового призначення, а також реєстрація та верифікація експортно-імпортних операцій;

- утвердження на ринку озброєнь визнаної кількості лідерів, такого собі «торговельного бомонду», який концентрує у своїх руках більшість міжнародних оборудок.

Ситуація на світовому ринку схильна до впливу різних факторів, що залежать від глобалізації економіки та макроекономічних зміни в країнах-експортерах і імпортерах ОВТ. Особливості цього ринку призводять до необхідності розглядати військово-технічне співробітництво як специфічну сферу зовнішньополітичної діяльності держави, яка складається з військово-технічної, економічної і власне політичної складової. У зв'язку з цим підвищення ефективності військово-технічного співробітництва представляється можливим при використанні сучасних

методів економічного поступу ОВТ на світовий ринок, що повинно доповнюватися належними організаційно-правовими нормами та інформаційними механізмами.

Посилення позиції країни щодо експортних поставок озброєння сприятиме підвищенню обороноздатності та збереженню військово-економічної безпеки. Сьогодні серед факторів, що впливають на формування ринку ОВТ, велику роль відіграє підтримка напружених ситуацій і військових конфліктів у багатьох регіональних і локальних осередках зіткнень, що зберігає потреба в сучасному озброєнні армії і флоту серед держав.

Сучасний світовий ринок озброєнь, на відміну від попереднього десятиріччя, характеризується не стратегічною, а переважно комерційною конкуренцією. Політичні чинники, які домінували у сфері торгівлі зброєю у 70-80-ті або навіть 90-ті роки минулого століття, поступаються місцем ринковим.

Усі експортери розподіляються за рівнем ієрархії.

1. Держави, спроможні до самостійних розробок та інновацій у військовому виробництві, впровадження новітніх технологій. Такі держави здатні забезпечити собі позицію лідера на ринку, послуговуючись власною науково-дослідною та виробничою інфраструктурою (США, РФ, КНР).

2. Держави, котрі виробляють озброєння за новітніми або наближеними до них технологіями, однак, на відміну від країн попередньої групи, мають значно нижчі національні потреби в озброєннях та є обмеженими у власних можливостях щодо утримання потужного оборонно-промислового комплексу (Франція, Німеччина, Велика Британія).

3. Держави, які мають військове виробництво посереднього рівня, що через економічні або політичні обмеження й проблеми належно не розвивається – не має істотних технологічних проривів

(Україна, ПАР, Бразилія, Пн. Корея).

На регіональних ринках озброєнь український оборонно-промисловий комплекс країни представлено нерівномірно. По-перше, це зумовлено усталеним поділом ринку, що спричиняє жорстку конкуренцію між новими суб'єктами-виробниками за його переділ. По-друге, Україна має замкнений цикл виробництва лише деяких озброєнь – це ускладнює просування продукції і зумовлює залежність вітчизняних підприємств від кінцевого виробника.

Конфлікт на сході України показав необхідність прискореної модернізації збройних сил та зміцнення обороноздатності країни. В першу чергу, це має забезпечуватись силами вітчизняного військово-промислового комплексу (ВПК), який спроможний виробляти широку номенклатуру сучасної зброї, військової техніки та інших товарів військового призначення. Однак це вимагає значних витрат, що породжує проблему пошуку фінансових ресурсів та їх компенсації. Одним з головних шляхів такої компенсації є експорт, тим більше, що можливості вітчизняного ВПК значно перевищують потреби збройних сил. Не дивлячись на певні негативні явища у ВПК, які мали місце в попередні роки, Україна досі втримується у першій десятці світових лідерів експорту озброєнь.

Оборонно-промисловий комплекс

щорічно забезпечує експортні надходження від продажу продукції в США – 10,0-12,0 млрд. дол. США, в Російській Федерації – 6,0 млрд. дол. США, в Франції – 2,0-3,0 млрд. дол. США, у Великобританії – 4,0-5,0 млрд. дол. США, у Німеччині – 0-4,0 млрд. дол. США, в Україні – 0,5-1,2 млрд. дол. США [1, с. 8].

За даними досліджень міжнародної організації «Стокгольмський інститут дослідження проблем миру» (SIPRI) у 2017 році витрати на озброєння у світі склали 1,75 трлн. дол. США [2]. Слід зазначити, що в розвинених країнах витрати на озброєння постійно зменшуються, в той час як у більшості країн, що розвиваються, вони збільшуються, що і дає загальне світове зростання. На кінець 2017 року лідерами в отриманні озброєнь серед регіонів були Азія і Океанія (47% світового імпорту) та Близький Схід (19%). Імпорт озброєнь європейськими країнами зменшився на 25% та склав 21% [3]. Є країни, які паралельно акцентують увагу і на імпорті і на експорті зброї (США, Південна Корея), що пояснюється розвитком міжнародної кооперації при виробництві цієї продукції. Особливо зростання експорту зброї за останнє десятиріччя помітне у Китаї, Україні, Іспанії та Ізраїлі.

Серед імпортерів, найбільші обсяги представлені переважно країнами, що розвиваються (табл. 1).

Таблиця 1

Найбільші світові імпортери зброї, млн. дол. США

Країна	2003	2007	2012	2017
Індія	911	1036	1810	3337
Австралія	364	470	380	1677
Південна Корея	1262	686	1821	1131
Сінгапур	622	543	1123	1078
США	301	501	808	893
Алжир	418	156	1518	791
Саудівська Аравія	158	332	939	2580
Греція	710	389	563	703
Китай	2015	3511	1481	559
ОАЕ	243	2198	748	493

Найбільші імпортери (Індія, Саудівська Аравія) постійно нарощують закупівлю озброєнь, в той час як інші (наприклад, Китай) навпаки – зменшують, інтенсивно розвиваючи цю галузь у себе.

Згідно оцінок експертів, у 2011-2017 роках продажем озброєнь займалися 55 країн, а їх послугами скористались 152 держави. Найбільшу потребу в нарощуванні озброєнь, за оцінками Інституту, все ще мають держави Азійсько-Тихоокеанського регіону – вони займають 47% світового імпорту зброї. Другий за обсягами збуту для експортерів є Близький Схід, куди була поставлена п'ята частина (19%) проданої в світі зброї. Третє місце на ринку імпорту зброї належить європейським країнам (15%), які за цей період значно скоротили свою частку. Експорт зброї в Україні у 2015 році зріс майже до 1,5 млрд. дол.

Перше місце за продажами озброєння та техніки за останні 5 років зберігали США. На американську оборону промисловість у 2013-2017 роках припадало 31% від загального обсягу військових поставок. При цьому за останні роки експорт американської зброї зріс на 23% порівняно із попереднім п'ятирічним періодом. На думку експертів, США традиційно використовують військово-технічне співробітництво як інструмент зовнішньої політики та засобу забезпечення міжнародної безпеки, окрім цього експорт допомагає зберегти оборону промисловість в умовах скорочення власних замовлень.

На другому місці в переліку найбільших експортерів залишається Росія, яка займає 27% ринку. За останні 5 років російський експорт зріс на 37%. Третім за обсягами продажів на сьогодні є Китай. Обсяги продажів китайської зброї за 5 років зросли на 143%, що, однак, поки що не дає можливості наздогнати лідерів.

З'явилися нові тенденції щодо країн-імпортерів озброєння. Продовжують озброюватись країни Ради співробітництва держав Перської затоки. Сумарні закупівлі

шести країн цієї організації за останні 5 років зросли на 71%. Окрім того, на ці держави припадає 54% закупівель, здійснених усіма країнами Близького Сходу. Особливо стрімко зростає військовий імпорт у Саудівську Аравію. Він збільшився майже в чотири рази, завдяки чому Саудівська Аравія посіла друге місце в світовому рейтингу імпортерів зброї. Причиною цього вважається необхідність переозброєння армії через швидке моральне старіння військової техніки, а також новими військовими загрозами в регіоні.

Серед 10 країн-лідерів в закупівлі зброї половина розміщена в Азії. Індія займає перше місце, маючи 15% загальносвітового обсягу закупівель. Китай має 5%, Пакистан 4%, Південна Корея та Сінгапур – по 3%.

У 2017 році Україна зайняла десяте місце в списку найбільших експортерів озброєнь та військової техніки в світі. Військовий експорт країни склав 589 млн. дол. Перше місце в цьому рейтингу зайняла Росія з 8,3 млрд. дол., друге – США із 6,2 млрд. дол., третє – Китай із 1,8 млрд. дол. [1].

Експорт озброєння з України у 2011-2017 роках зріс приблизно на 72%. Таким чином, частка України на світовому ринку постачальників зброї зросла до 3% у 2011-2017 роках порівняно із 2% у 2006-2010 роками та країна змістилась на 8-й сходинці глобального списку. Ключові споживачі зброї українського виробництва – Китай, куди відправляється п'ята частина (21%) експорту зброї, Пакистан (8%) та Росія (7%) [2].

У період з 2011 по 2017 роки частка України на глобальному ринку озброєнь також склала 3%. Україна піднялась у 2017 році на одну сходинку, зайнявши 9 місце у світовому рейтингу експортерів зброї [4].

У 2016 році ДП «Укроборонпром», продав за кордон зброї на суму 1,79 млрд. дол. США. У 2017 році експорт впав через війну у східних регіонах, однак не зупинився зовсім [5].

Основними складовими українського експорту були двигуни АІ-222, які активно постачались до Китаю та ряд інших держав. Окрім того, Україна продавала газові турбіни для військових кораблів Китаю та Індії, фрегати – екваторіальній Гвінеї, ракети для винищувачів МІГ-29 – Чаду, літаки – Хорватії та Мозамбіку. Також Україна продавала броньовані ремонтно-евакуаційні машини, які використовуються для вивозу з поля бою пошкоджених танків та БТР, Азербайджану; бронемашини та танки – Таїланду та Нігерії; протитанкові ракетні установки – Казахстану та неназваній країні у Східній чи Північній Африці [3; 8].

Військово-технічне співробітництво України з іноземними державами за оцінками досягнутих цифр у 20163 році є рекордним. Основний внесок у розвиток вітчизняного ОПК зроблений підприємствами державного концерну «Укроборонпром», частка якого складає 95% обігу (включаючи експортні операції приватних підприємств, які здійснюються через «Укрспецекспорт» та його дочірні підприємства).

Україна надає продукцію спеціального призначення в декілька десятків країн світу, в основному в країни Африки, Близького Сходу та Азії: Азія – 47%, Африка-23%, СНД-21%, Європа-6%, Америка-3%.

За останні роки, незважаючи на тісні виробничі зв'язки, експорт у Росію та Білорусь постійно знижується, а в контексті військового конфлікту з Росією, на сьогодні він заборонений взагалі [3; 8].

Згідно із даними Державної служби експортного контролю України, у 2016 році Україна поставила на експорт 111,2 тисяч одиниць різного стрілецького озброєння та 557 одиниць бронетехніки, артилерійських та ракетних установок. За підсумками 2016 року українські підприємства передали Судану та Ефіопії 20 та 29 основних бойових танків Т-72 відповідно. Також Судан закупив 22 тис.

гвинтівок та карабінів, один БТР-70 та 14 бойових машин піхоти – БМП-1, 11 122-міліметрових самохідних гаубиць 2С1 «Гвоздика», 80 безвідкатних гармат та 29 протитанкових гранатометів та ружжів. Таїланду були передані 42 бронетранспортера БТР-3Е1/М2/РК/ БР, а Іраку – 34 БТР-4/К.

Окрім того, поставки бронетехніки здійснювались в Азербайджан, Польщу та Нігерію. В Нігер та Чад були поставлені два та чотири штурмовика Су-25, а Росії – один гелікоптер Мі-8Т. Судану також були передані десять гаубиць 2С1 «Гвоздика» та Д-30 та 20 бойових машин піхоти БМП-1 [7; 9].

Проведений аналіз експорту за попередні роки підтверджує необхідність нарощування та диверсифікації експорту озброєнь, головним чином за рахунок нових сучасних видів зброї, боєприпасів та обладнання. Україна має цінові переваги на головних ринках, що у найближчі роки стане вирішальним при розширенні позицій. При цьому перспективними для України є ринки фактично всіх регіонів світу і, насамперед, ринку Південно-Східної Азії, який демонструє більш високі темпи зростання. Сьогодні в Україні існує чимало зразків, які можуть скласти гідну конкуренцію на світовому ринку.

Вивчення сьогоденної кон'юнктури світового ринку озброєнь підтверджує можливості розширення ніш України у багатьох сегментах, насамперед: військово-морська техніка (катери і малі десантні кораблі); бронеавтомобілі, бойові танки та інші ББМ; стрілецька зброя, легке озброєння та переносні ЗРК нових поколінь; військово-транспортні літаки; ракетне озброєння. У перспективі можливі розробки протисупутникової зброї.

У структурі пропозиції варто охопити обидві сторони попиту:

1 – удосконалені (модернізовані) види озброєнь при мінімально можливій ціні;

2 – нові види озброєнь і техніки при помірній ціні. Щодо нових видів продукції,

то враховуючи зростаючий потенціал вітчизняної інформаційної індустрії, новими можуть бути інструменти інформаційного захисту, програмне забезпечення (наприклад, для систем управління вогнем, для військової логістики і складів, БПЛА тощо).

Висновки даного дослідження і перспективи подальших робіт у цьому напрямку. Кон'юнктура світового ринку озброєнь в цілому є і у найближчі роки буде залишатись досить сприятливою для України, однак нарощування експорту вимагає прискореного оздоровлення ВПК. Враховуючи зміни світового ринку озброєнь, вітчизняним підприємствам потрібно посилити маркетингові практики, спираючись на цінові переваги, значущість яких підвищилась у більшості регіонів. Удосконалюючи і здешевлюючи існуючі види озброєнь, потрібно сконцентрувати зусилля на розробці нових сучасних зразків. Для нарощування обсягів експорту озброєнь є необхідним перехід до нових моделей постачання, створення поліфункціональних представництв за кордоном, формування цілісної системи військово-технічного співробітництва з включенням у схеми промислової кооперації.

Вирішення цих завдань покладено у сферу стратегічної взаємодії держави й оборонно-промислового комплексу. Державна стратегія структурної перебудови ОПК має полягати в закріпленні позитивних тенденцій та трансформації комплексу в оптимальну гнучку систему, здатну самостійно розвиватися та пристосовуватися до потреб національної оборони і світових товарних ринків. Це дозволить вирішити ряд питань щодо формування на базі наявного науково-технічного, технологічного, виробничого та фінансового потенціалу ефективних структур з високим рівнем стратегічного менеджменту.

ПЕРЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кам'янецька, О.В. Перспективи розвитку експортного потенціалу ринку озброєнь України [Текст] / О.В. Кам'янецька // Молодий вчений. – 2015. – №6(21). – Ч.2. – С. 8-12.
2. Wezeman S.T. Trends in international arms transfers [Electronic resource] / S.T. Wezeman, P.D. Weseman // SIPRI fact sheet. – March, 2014. – Access mode: <http://books.sipri.org/files/FS/SIPRIFS1403.pdf>
3. Сунгуровський, М. Геополітичний аналіз балансу сил і змін у ньому на фоні російсько-українського конфлікту // http://razumkov.org.ua/ukr/article.php?news_id=1121
4. Wezeman S.T. Trends in international arms transfers [Electronic resource] / S.T. Wezeman, P.D. Weseman // SIPRI fact sheet. – March, 2015. – Access mode: <http://books.sipri.org/files/FS/SIPRIFS1403.pdf>
5. Офіційний сайт ДК «Укроборонпром» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukroboronprom.com.ua/
6. У центрі уваги – БТР VARAN TA KRAZ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://narodka.com.ua/7533-u-centri-uvagi-btr-varan-ta-kraz>
7. Україна – один із лідерів з продажу зброї – дослідження [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/24939935.html>
8. Порошенко заборонив будь-яку співпрацю з Росією у сфері військово-промислового комплексу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: news.finance.ua/ua/news/~328067
9. Державна служба експортного контролю [Електронний ресурс] // Інформація про обсяги міжнародних передач окремих категорій озброєнь, здійснених Україною у 2009, 2010, 2001, 2012, 2012, 2013 роках. – Режим доступу:

http://www.dsecu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=48051&cat_id=48050

10. Українські перспективи за оцінкою «EUROSATORY» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://narodka.com.ua/7736-ukraïnski-perspektivi-zaocinkoyu-eurosatory>

11. Дикань В.Л. Обеспечение конкурентоустойчивости предприятий: монография / В.Л. Дикань. – Х.: Основа, 1995. – 160 с.

12. Аванесова Н.Е. Механізм регулювання корупційних ризиків у сучасному бізнес-середовищі / Н.Е. Аванесова // Ефективність сучасного бізнесу в умовах динамічного середовища: монографія / За заг ред. д-ра екон. наук, проф Л.Л. Калініченко. – Х.: ФОП Панов А.М., 2018. – С.10- 19.

13. Колодяжна Т.В. Моделирование влияния злитий та поглинань компаній на їх капіталізацію / Сучасна гео економічна модель розвитку України / Бізнес Інформ

Видавничий дім «Інжек» Харківський національний економічний університет за заг ред д.е.н., проф. В.С. Пономаренко м. Харків, 2017. – №7. – С. 106-112.

14. Бондарчук Р. Можливості оборонно-промислового комплексу України в системі національної безпеки [Електронний ресурс]: аналітична записка / Р. Бондарчук // Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/251/>

15. Горбулін В. Створення ДК «Укроборонпром» як початок формування дієвого ядра ОПК / В. Горбулін, В. Шеховцов // Наука і оборона. – 2013. – №3. – С. 27-31.

16. Уткіна, Ю.М. Методичні підходи до визначення поняття «конкурентостійкість підприємства» / Ю.М. Уткіна // Крымский научный вестник: научный журнал. – 2015. – №1(14). – С. 102-106.